

засвоєння нових знань, умінь і навичок у початковій школі;

□ забезпечити систему оптимальних вимог до знань і поведінки дітей, їхніх моральних якостей, форм і методів роботи з ними на всіх етапах навчання;

□ розвивати рефлексивні вміння вихованців та школярів дивитись на себе «з боку», формувати та вдосконалювати навички самоконтролю та самооцінки;

□ аналізувати причини неуспішного адаптаційного періоду й запроваджувати способи, спрямовані на подолання труднощів у навчанні учнів на початковому етапі навчання [2].

У нашому дослідженні виокремлено шляхи практичного забезпечення наступності. Серед них можна назвати такі:

□ підсилення соціальної ролі проблеми наступності у кваліфікаційній підготовці вчителів шляхом розкриття сутності та практичного значення наступності як принципу освіти, регулятора в організації навчального процесу на різних етапах педагогічної діяльності;

□ втілення теоретичних розробок і педагогічних досягнень у практику, урахування надбань педагогічного досвіду вчителів із проблеми наступності у формуванні основних положень наукових досліджень;

□ проектування й організація змістового та процесуального компонентів педагогічної діяльності на основі гуманістичного підходу до організації навчального процесу;

□ підсилення мотиваційної сторони навчальної діяльності, яка є основою активізації пізнавальної сфери дитини, розвитку творчості ініціативи та інтересу до здобування знань;

□ забезпечення цілісності неперервно-дискретного характеру системи освіти шляхом вирішення протиріч, які виникають у процесі навчання на суміжних ступенях освіти;

□ розроблення засобів освітньо-педагогічного управління на суміжних ступенях освіти;

□ проведення діагностико-корекційної роботи із запобігання труднощам у навчальному процесі на суміжних ступенях освіти;

□ створення навчального середовища, яке би сприяло самореалізації та самоствердженню кожної дитини, формуванню системності знань, усвідомленому оволодінню досвідом операціональної діяльності, становленню стійких пізнавальних інтересів [2].

Наступність є закономірною умовою цілісності та ефективності навчально-виховного процесу, фактором, який визначає логіку та послідовність навчання й виховання особистості на всіх вікових етапах, а тому вона має бути реалізована на всіх рівнях презентації змісту освіти.

Підсумовуючи вище сказане, акцентуємо увагу на тому, що наступність є однією з обов'язкових умов для підтримки високих здібностей дитини та розвитку її обдарувань на суміжних ступенях освіти, яка певною мірою має забезпечити єдність, взаємозв'язок та узгодженість мети, змісту, методів, форм навчання й виховання з урахуванням вікових особливостей дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Водночас, ефективність реалізації принципу наступності в навчально-виховному процесі досягається шляхом комплексного підходу, що передбачає розроблення дидактичних основ формування змісту освіти, організаційно-методичну роботу з педагогами та батьками, систематичне методичне забезпечення процесу навчання й виховання особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Види обдарованості [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://5fan.ru/wievwjob.php?id=18192>.
2. Вашуленко О. Дидактичне забезпечення наступності [Електронний ресурс] / О. Вашуленко – Режим доступу до ресурсу: <http://osvita.ua/school/method/674/>
3. Запорожец А.В. Педагогические и психологические проблемы всестороннего развития и подготовки к школе старших дошкольников // Дошкольное воспитание. – 1972.
4. Здібності. Обдарованість. Таланти : система роботи з обдарованими дітьми / упоряд. М. Голубенко. – К. : Шк.світ, 2009. – с.37-38.
5. Люблинская А.А. Учителю о психологии младшего школьника: Пособ. для учителя. – М.: Просвещение, 1977. – 224с.
6. Малетич О. Наступність як актуальна проблема сучасної освіти / О. Малетич // Вісник інституту розвитку дитини. Серія: “Філософія. Педагогіка. Психологія” [Текст]: збірник наукових праць. / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова; редкол. В.П. Андрущенко (голова) [та ін.]. – К.: Видво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – Вип. 13. – С. 83 – 87.
7. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика : Збірник наукових праць. Випуск 12 // І. С. Волощук (головний редактор) та інші. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 158 с.
8. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Загальна психологія / Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2005. – 464с.

Гончар Т.

Науковий керівник – доц. Олексюк В. Р.

ЖИТТЄВІ ПЕРСПЕКТИВИ В СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Постановка наукової проблеми. На сучасному етапі спостерігаємо зростання актуальності проблем національного, особистісного та професійного самовизначення особистості, що відповідно вимагає свідомого та відповідального ставлення до побудови власного життєвого шляху. Водночас в соціально – політичних, суспільних та економічних умовах процес осмислення власного життя, побудови життєвих планів та цілей, їх реалізації ускладнюється. Особливо гострої актуальності набуває питання становлення життєвої перспективи у раннього юнацькому віку як періоду активного усвідомлення власного життєвого шляху, становлення життєвої перспективи та побудови життєвих планів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній психологічній науці можна виділити ряд підходів до визначення поняття «життєва перспектива особистості»: мотиваційний (Т. Гисме, З. Залески, В. Ленс, К. Левин, Ж. Нюттен Л.К. Франк, Н. Фрезер, П. Фресс), подійний (Р.А. Ахмеров, Е.М. Головаха, А.А. Кроник, Д.А. Леонт'єв, Е.Ю. Мандрикова, Н.Н. Толстых, В.С. Хомик, Е.В. Шелобанова), типологічний (К.А. Абульханова-Славська, Т.Н. Березина, В.И. Ковалев, Л.Ю. Кублицкене, В.Ф. Серенкова), освітній (М.Р. Гинзбург І.В. Дубровина, Н.Н. Толстых), прогностичний (П.К. Анохін, Н.А. Бернштейн В.А. Іванников, Л.А. Рєгуш) [6, с.54]. Аналіз змісту зазначених підходів дозволяє визначити спільні риси у розумінні поняття життєвої перспективи. Варто наголосити, що окрім зазначених підходів у дослідженні життєвої перспективи у психологічній науці закріпилась позиція її системного вивчення. Представники даного напрямку обґрунтовують можливість розгляду життєвої перспективи як системного утворення, включеного за допомогою багаторівневих взаємозв'язків в систему «людина» [6, с. 59].

Варто зауважити, що теоретичні напрацювання визначення життєвої перспективи достатньо розроблені, але питання понятійної бази залишається відкритим і потребує більшої систематизації, додаткового наукового дослідження. Необхідно також зазначити, що недостатньо розкриті індивідуальні аспекти життєвої перспективи старшокласників в сучасних умовах.

Мета статті - здійснити теоретичний аналіз особливостей життєвих перспектив особистості в ранньому юнацькому віці.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння феномену життєвої перспективи важливими є узагальнення концептуальних підходів вітчизняних та зарубіжних вчених до проблеми життєвого шляху особистості як інтегрального поняття, яке підпорядковує структурні компоненти життєвих перспектив особистості. У психологічній науці проблемі життєвого шляху особистості присвячено багато теоретичних та експериментальних досліджень, як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. У контексті розробки даної проблеми можна виділити три напрями вивчення проблеми життєвого шляху особистості: 1) як «об'єктивного» процесу, зумовленого зовнішніми умовами життя особистості (Б.Анан'єв, Н. Логінова), «суб'єктивного» – такого, що відображається в її індивідуальній свідомості (В. Роменець, С. Рубінштейн, Т.Титаренко) і суб'єктивного, пов'язаного із аспектами її оволодіння буттям, самореалізацією у світі (К. Альбуханова-Славська, З.Карпенко). Аналіз підходів до вивчення життєвого шляху в межах зазначених напрямків вказує на багатогранність та складність даного феномену [5].

Сутність життєвого шляху особистості локалізується у понятті життєвих перспектив, яке розкриває операціонально-практичний аспект життєдіяльності особистості. Складовими життєвої перспективи виступають психологічне минуле, теперішнє та майбутнє, органічна єдність яких становить часову цілісність життя [5]. К. Альбуханова-Славська розглядає життєву перспективу як, потенціал, можливості особистості, що об'єктивно складаються сьогодні і повинні виявитися у майбутньому. Дослідниця стверджує, що життєва перспектива визначається професійним, сімейним, віковим самовизначенням, які залежать від соціально – психологічної, психологічної зрілості та активності особистості [1]. За визначенням Є.І. Головахи «життєва перспектива» – це система уявлень людини про можливе майбутнє, не завжди бажане, й нерідко – очікуване з тривогою й побоюванням [2].

Структурними компонентами, які забезпечують реалізацію життєвої перспективи, є життєві цілі і плани, ціннісні орієнтації, життєва програма, які водночас є і ядром життєвої перспективи, її основною функцією – регулятивною, смисловою віссю – мета, «картина майбутнього», на яку орієнтується індивід при побудові ієрархії цілей і засобів їх досягнення [2].

Провідну роль в організації планування прийнято відводити життєвим цілям. Як зазначає Є.І. Головаха, життєва ціль виступає як предметна і хронологічна межа актуального майбутнього, безперервно пов'язаного з проблемами сьогодення. Побудова життєвих цілей відбувається відповідно до потреб, інтересів, життєвого досвіду, системи цінностей особистості [2]. К.А. Абульханова-Славська вважає, що за допомогою цілей особистість має здатність регулювати і організувати свій життєвий шлях як ціле [1]. Однак, планування життєвої перспективи передбачає не лише формування цілей у їх ієрархічному зв'язку, а й пошук загальних способів реалізації поставлених цілей.

Засобом здійснення життєвих цілей слугує життєвий план, який в свою чергу конкретизує їх в

хронологічному та змістовому аспектах [2,с.11]. На думку І.С. Кона, життєвий план виникає, з одного боку, в результаті узагальнення цілей, які ставить перед собою особистість, як наслідок побудови «піраміди» її мотивів, становлення стійкого ядра ціннісних орієнтацій, які підпорядковують собі прагнення. З іншого боку - це результат конкретизації цілей і мотивів [4]. Про співвідношення таких змістовних характеристик життєвої перспективи, як мета і план, йдеться в роботах Є.І. Головахи. Автор зазначає, що життєві цілі і плани розрізняються як кінцеві і проміжні події певного етапу життя. Цілі - більш масштабні і менш хронологічно визначені події, ніж плани[2]. Необхідно також розглянути поняття життєвої програми, яка безпосередньо пов'язана з життєвими цілями та планами.

У сучасній психологічній літературі широко представлені погляди різних авторів на життєву програму як цілісну картину наміченого особистістю життєвого шляху. Життєва програма особистості, яка охоплює не тільки близькі цілі, а й спрямована на планування всього життя людини, включає в себе магістральні життєві цілі, плани. Побудова життєвих програм спирається на життєвий досвід особистості і коректується ним[2]. Згідно з наявними уявленнями в психології життєва програма - це своєрідна матриця поставлених особистістю цілей, співвіднесена з усім життям. Життєва програма конкретизується в системі життєвих планів і є віддзеркаленням минулого, сьогодення і майбутнього в життєдіяльності особистості, в їх діалектичній єдності.

Як зазначалось вище, побудова як життєвих цілей, так і життєвих планів, програм особистістю відбувається на основі ієрархії ціннісних орієнтацій. Ціннісні орієнтації – це системно пов'язані соціально значущі уявлення, реально детермінуючі вчинки та дії, які виявляють себе в практичній поведінці особистості з її якісною своєрідністю життєдіяльності, способом життя. Вони не мають тої визначеності, яка притаманна сформованим планам і цілям. Цінності відображають значущість для особистості часу життя, можливостей самореалізації на різних етапах життєвого шляху [2]. Плануючи своє майбутнє, людина виходить передусім із певної ієрархії цінностей, вона вибирає ті з них, які найбільш тісно пов'язані з її домінуючими потребами, особистість визначає для себе значущість певного предмету та події, сфери діяльності.

Отже, ціннісні орієнтації, життєві цілі і плани становлять основу життєвої перспективи, без якої вона втрачає свою основну функцію – регулятивну. З огляду на спрямованість нашого дослідження, необхідно розглянути особливості представленості життєвих перспектив та планів в учнів старшого шкільного віку.

Формування життєвої перспективи залежить, насамперед, від вікових особливостей сприймання теперішнього, минулого й майбутнього, має динамічний характер і відбувається протягом усього життя людини.

Старший шкільний вік – ранньої юності, охоплює період 16-17 років (И.Ю.Кулагина). Соціальна ситуація розвитку в цей період є унікальною. З однієї сторони старшокласника ще продовжують хвилювати проблеми, типові для підліткового віку. З іншої – перед ними уже постають питання самоусвідомлення та життєвого самовизначення [3]. В суб'єктивній картині життєвого шляху юнаків та дівчат яскраво виражено переважання майбутнього над минулим і сьогоденням або, в термінах, введених А.А. Кроніком, переважання потенційних причинно-цільових зв'язків над реалізованими і актуальними [2].

Варто також зазначити, що в ранньому юнацькому віці зростає одночасно і ступінь узагальненості і ступінь конкретної представленості часу життя в цілях, планах, очікуваннях; підвищується рівень реалізму; формуються уявлення про минуле, сьогодення і майбутнє у вигляді лінійної моделі часу [4].

Центральними новоутвореннями раннього юнацького вікує, на думку більшості авторів, є професійне і особистісне самовизначення - потреба зайняти внутрішню позицію дорослої людини, визначити себе в світі, тобто зрозуміти себе і свої можливості разом з усвідомленням себе як члена суспільства, свого місця і призначення в житті.

Усвідомлення потреби та необхідності в плануванні життєвого шляху спричинює виникнення особливого утворення - життєвої перспективи, що включає минуле, теперішнє та майбутнє особистості, де події минулого, теперішнього та майбутнього займають певне місце та наділені відповідним статусом (Є.І. Головаха, О.О. Кронік) у визначенні подальших етапів життєвого шляху. Життєва перспектива для більшості юнаків є оптимістичною, бо вони впевнені, що очікувані події відбудуться у визначений термін. Узгодженість подій минулого, актуального теперішнього і потенційного майбутнього невисока.

Становлення системи глобальних життєвих цілей, як компоненту життєвої перспективи виникає на основі усвідомлення ціннісно-сміслових аспектів власної самореалізації. На думку М.Р. Гінзбурга, вже в ранньому юнацькому віці ціннісно-смісловий аспект самовизначення переважає над часовим.

У ранній юності з'являється життєва програма (система життєвих планів з урахуванням життєвих обставин), хоча вона ще відрізняється крайньою мінливістю і слабкою продуманістю. Життєвий план охоплює всю сферу самовизначення старшокласників - йдеться про стиль життя, рівень домагань, вибір професії і свого місця в житті. У старшокласників життєві плани найчастіше ще дуже розпливчасті і не виокремлюються з мрії, старшокласник просто уявляє себе в найрізноманітніших ролях, порівнює ступінь їхньої привабливості, але не наважується остаточно вибрати щось для себе і часто нічого не робить для досягнення задуманого[4].

В цілому, в ранньому юнацькому віці формується така найважливіша структура, як світогляд, цілісна картина світу і себе в ньому; професійне і особистісне самовизначення, що пов'язано зі зміною сприймання часу; активно вибудовується життєвий план, здійснюється вибір шляхів його реалізації за

принципом «активне досягнення, а не пасивне слідування обставинам»; змінюється життєва перспектива, зокрема часовий горизонт розширюється, охоплюючи віддалене минуле і майбутнє, і включає не тільки особисті, але й соціальні перспективи [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, під життєвою перспективою ми розуміємо цілісну картину майбутнього в складному суперечливому взаємозв'язку програмованих і очікуваних подій, з якими людина пов'язує соціальну цінність і індивідуальний сенс життя. Побудова життєвої перспективи розбудовується за допомогою життєвих цілей, планів, програм, які в свою чергу нерозривно пов'язані з системою ціннісних орієнтацій особистості. Таким чином, несуперечлива система ціннісних орієнтацій є важливою умовою для змістовного узгодження життєвих цілей і планів. Ранній юнацький вік ми розглядаємо як період пов'язаний із входженням молодшої людини в нову соціальну ситуацію розвитку, становленням життєвої перспективи і важливим моментом для особистісного та професійного самовизначення.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні особливостей життєвої перспективи старшокласників за допомогою методу каузометрії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 301с.
2. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е.И. Головаха. – К., 1988. – 143 с.
3. Доукіна А. М. Сутність та особливості особистісного самовизначення старшокласників / А.М.Доукіна: збірник наукових праць. – К.: 2011. – Випуск №15(книга II).
4. Кон И.С. Психология старшеклассника / И.С. Кон. - М.: Мысль, 1980. – 204с.
5. Мандрикова Е.Ю. Современные подходы к определению временной перспективы личности / Е.Ю.Мандрикова // Психологический журнал. – 2004. –№4. –С.54 – 65.
6. Ральникова И. А. Жизненные перспективы личности в научной парадигме психологического знания [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://izvestia.asu.ru/2011/2-1/psych/TheNewsOfASU-2011-2-1-psyh-03.pdf>

Вічко М.

Науковий керівник – доц. Адамська З. М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ЛЮДЕЙ З КАНЦЕРОГЕННИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ

Одне з найважливіших завдань, що стоїть сьогодні перед наукою – вирішити проблему раку, тобто знайти його причини і способи лікування. Вчені, які вивчають причини, розкривають ті чи інші фактори, що спричиняють розвиток онкологічного захворювання, досягаючи деяких успіхів у вирішенні проблеми продовження життя, або й навіть лікуючи пацієнтів, залишаються безсилими в головному питанні: «Чому одні люди хворіють, а інші, які живуть в тих же умовах - ні?», «Чому одні готові боротися з своїм захворюванням, а інші – опускають руки?», «Чому в одних змінюються ціннісні орієнтації на життя, а у інших ні?».

До проблеми цінностей у своїх дослідженнях зверталися такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як К. Абульханова-Славська, А. Адлер, Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, О. Бреусенко, З. Карпенко, К. Клакхон, О. Колісник, Д. Леонт'єв, О. Леонт'єв, С. Максименко, В. Москалець, О.Музика, Г. Радчук, М. Рокіч, В. Роменець, С. Рубінштейн, М. Савчин, Т. Титаренко, Р. Шакуров, Ш. Шварц та ін. Але, незважаючи на чималу кількість наукових розвідок, до сьогодні немає єдиної теорії, яка б повністю висвітлювала ціннісні аспекти життєдіяльності людей з канцерогенними захворюваннями. Саме тому **мета** нашої статті: теоретичний аналіз психологічних особливостей ціннісно-смиислової сфери людей з канцерогенними захворюваннями.

Нестандартна ситуація, в даному випадку смертельна хвороба, для якої не існує заготовленого шаблону поведінки, є для хворих стресовою. Їм властиве відчуття самотності і незрозуміння з боку оточуючих. Можна говорити про те, що хворі демонструють зниження цінності своєї особистості і тому орієнтуються у своїх діях і вчинках на думку людей, які їх оточують. Вони демонструють, швидше, пасивне ставлення до життєвої ситуації, в їх оцінках багатьох життєвих подій переважає песимістична позиція: схильність у всьому бачити погане, відсутність віри в можливість успішного подолання перешкод. Всі події, пов'язані з майбутнім, вони бачать у похмурих фарбах.

Вивченням психологічних особливостей людей з канцерогенними захворюваннями займалися такі вчені, як П. Сидоров, О. Стреліс, В. Узунова, Ю. Шмалько, які у своїх дослідженнях доводять, що саме стрес є одним із чинників, що призводить до виникнення патологічних змін в організмі на різних його рівнях: підвищеної тривожності, зниження настрою і загального самопочуття. Установки на минуле і майбутнє в структурі тимчасової перспективи в ситуації високого рівня стресу стають негативними. Люди в меншій мірі схильні бачити своє минуле і майбутнє як позитивне, опора на минулий досвід як ресурс особистості знижується, майбутнє оцінюється негативно.

На думку Э. Карпової, смертельна хвороба впливає на всю життєдіяльність людини. Часто фізичні страждання є причиною багатьох негативних емоцій: гніву, злості, депресії, пригніченості і звичайного